

Konspiracinis „Boeing“

Adomas Žudys

Vilniaus dailės akademija

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

adomas.zudys@stud.vda.lt

Straipsnyje nagrinėjama, kaip kompanijos „Boeing“ skandalai – aviakatastrofos ir pranešėjų mirtys – sukelia žinojimo ir pasitikėjimo patikimais šaltiniais krizę. Tradicinė žiniasklaida pateikia ideologiškai nuspalvintus naratyvus ir nebesugeba patenkinti visuomenės smalsumo, todėl žmonės ieško alternatyvių paaiškinimų internete. Konspiraciniai pasakojimai tampa ne tik dezinformacija, bet ir vaizduotės instrumentais, padedančiais reflektuoti technologijų, galios ir informacijos sąveikas. Analizuojant skirtingus šaltinius – nuo liberalaus *WIRED* iki konservatyvaus *IM-1776* – išryškėja, kad techninės problemos tampa ideologinių kovų dalimi. Pasitelkiamos Leonido Donskio slapties, Bruno Latouro juodosios dėžės, Grahamo Harmano objektų ir Jameso Bridle'o pilkosios zonos sąvokos, kurios atskleidžia, kad sąmokslų teorijos veikia kaip pažinimo formos, kylančios iš modernybės ribų. Menas čia veikia kaip alternatyvus žinojimo būdas – tokie kūrėjai kaip Kevinas Westley ar Thomas Pynchonas tampa poetiniais pranešėjais (švilpikais, angl. *whistleblower*), kurių kūryba siūlo naujus būdus suprasti neapibrėžtą ir klampų pasaulį.

Reikšminiai žodžiai: „Boeing“ reiškinys, žiniasklaida, sąmokslų teorijos, pranešėjai, informatoriai, švilpikai.

Kompanija „Boeing“ įkurta 1916 m. JAV, Sietle, ir ilgainiui tapo pasauline aviacijos lydere. Ji gamina įvairių tipų orlaivius – nuo komercinių ir karinių lėktuvų iki bepiločių sistemų ir NASA naudojamų kosminių aparatų. Ši korporacija ilgą laiką buvo technologinės pažangos ir Vakarų pasaulio galios simbolis. „Boeing“ galima laikyti viena iš modernybės viršūnių – ji įkūnija racionalizaciją, globalią inžineriją ir tikėjamą techniniu progresu. Todėl pastarojo meto skandalai, sukrėtę visuomenę ir suteršę kompanijos „Boeing“ reputaciją, tampa aktualūs ne tik industriniu ar teisiniu požiūriu, bet ir epistemologiniu lygmeniu – jie atveria plyšius modernybės mito integralume, atskleidžia nežmogiškas, nematomas ir nesuprantamas galios struktūras ir skatina ieškoti alternatyvių analizės prieigų. Kompanija „Boeing“ gaubiama konspiracijos teorijomis ne pirmą kartą. Po didelio atgarsio sulaukusių įvykių, tokių kaip 2001 m. rugsėjo 11-osios teroro aktų ir 2014 m. dingusio Malaizijos avialinijų skrydžio MH370 atvejų, internete pasirodė įvairių teorijų. Teigta, kad lėktuvai „Boeing“ galėjo būti dronai, slaptų organizacijų inscenuotos hologramos ar kad jų visai nebuvo.

Šio teksto tikslas – pasitelkti kompaniją „Boeing“ supančią įvykių, reiškinių ir objektų konsteliaciją, siekiant paaiškinti, kaip galima suprasti tradicinės ir populiariosios žiniasklaidos paviršutiniškumą, susidūrus su sąmokslų teorijomis¹. Vienas iš kertinių klausimų, kuris kyla dėl „Boeing“ fenomeno: kodėl konspiracijos teorijos tampa masiniu reiškiniu šiuolaikiniame pasaulyje? Kritiškai reflektuojant, kaip žiniasklaidoje aptariamos konspiracijos teorijos, atsiskleidžia šiuolaikinės žiniasklaidos ribotumai. Tai atspindi gilią informacijos krizę, kai oficialūs, instituciniai paaiškinimai vis dažniau praranda visuomenės pasitikėjimą, o jų vietą užima neformalus, nesankcionuoti tyrimo naratyvai internete. Ši situacija parodo, kaip tradicinė ir populiarioji žiniasklaida vis dažniau pralaimi kovą su naujaisiais socialinių medijų komunikacijos modeliais.

Tradicinė žiniasklaida šiame tyrime suprantama kaip modernybės epochos institucinis žinojimo aparatas – profesionali, hierarchiška ir struktūrizuota informacijos sistema, kurios tikslas yra palaikyti racionalumo,

1 Žiniasklaidoje dažnai sutinkamas terminas konspiracijos teorijos yra sąmokslų teorijų sinonimas. Šis tarptautinis terminas etimologiškai reiškia kvėpavimą (lot. *spiritus, respiratio*) kartu (lot. *con-*). Klasiškas pavyzdys: cigarų dūmų pilnas tamsus kambarys, kuriame vyksta karteliniai susitarimai. Šio straipsnio apie meną ir konspiracijas kontekste galima paminėti, kad terminas inspiracija (įkvėpimas) taip pat turi panašią etimologinę kilmę.

objektyvumo ir patikimumo iliuziją. Ji apima tokias priemones kaip spauda, radijas ir televizija, ilgą laiką formavusias viešąją nuomonę ir veikusias kaip simbolinis tiesos garantas. Populiarioji žiniasklaida, išaugusi iš tos pačios modernybės struktūros, veikia pagal rinkos ir emocinio efekto principus: ji ne tiek informuoja, kiek gamina reginį, paversdama įvykius vartojamais naratyvais. Tačiau technologinės ir kultūrinės transformacijos laikais šios sistemos ima prarasti epistemologinį autoritetą, nes jų komunikacijos logika neatitinka šiuolaikinės internetinės informacinės ekosistemos – greitos, fragmentuotos ir daugiabalsės.

Tokia situacija kviečia persvarstyti, ar konspiracijos teorijomis dvelkiantys naratyvai gali būti suprantami kaip bandymas reabilituoti prasmę pasaulyje, kuriame technologinės ir žiniasklaidos institucijos tampa vis abstraktesnės ir mažiau atsakingos. Šis tekstas parodo, kad žiniasklaida dažnai ne tiek tiria nerimą keliančius reiškinius, kiek siekia diskredituoti pirmalaikius reiškinių vertinimus, redukuojant juos į sąmokslų teorijas ar ideologinius prietarus. Toks požiūris, užuot skatinęs konstruktyvų visuomeninį dialogą, dažnai tik gilina nepasitikėjimą institucijomis ir skatina alternatyvių aiškinimų plitimą. Šiuo tekstu nesiekama atsakyti į klausimus, kas ir kaip yra atsakingi už įvykusias negandas, bet siūlomas kitas pasaulio pažinimo būdas – meno kūrinys. Vienas tokių pavyzdžių yra Pynchono romanas *Gravity's Rainbow* (liet. *Gravitacijos vaivorykštė*), kuris gali patenkinti smalsumą kitaip nei žiniasklaida.

Aviakatastrofos ir pranešėjų mirtys, sužadinančios smalsumą

Be jau minėto paslaptinai dingusio lėktuvo MH370, įvyko ir daugiau lėktuvų „Boeing“ katastrofų²:

- 2018 m. spalio 29 d. „Lion Air“ skrydis JT610 lėktuvu „Boeing 737 MAX 8“ nukrito į Javos jūrą, visi 189 skridę asmenys žuvo.
- 2019 m. kovo 10 d. „Ethiopian Airlines“ skrydis ET302 lėktuvu „Boeing 737 MAX 8“, skridęs iš Adis Abebos į Nairobį, sudužo praėjus šešioms minutėms po pakilimo, visi 157 asmenys žuvo.
- 2024 m. sausio 5 d. „Alaska Airlines“ skrydis 1282 lėktuvu „Boeing 737 MAX 8“. Skrydžio metu virš Portlando lėktuvo kabina patyrė

2 Visi minimi įvykiai išsamiai aprašyti oficialiuose žiniasklaidos šaltiniuose ir enciklopedijose.

slėgio praradimą dėl prastai instaliuotų durų. Aukų išvengta.

- 2024 m. gruodžio 29 d. „Jeju Air“ skrydis 2216, vykęs iš Bankoko į Muaną Pietų Korėjoje, sudužo bandydamas nusileisti kelionės pabaigoje. Lėktuvas „Boeing 737–800“ gabeno 175 keleivius ir 6 įgulos narius, išgyveno du keleiviai.
- 2024 m. lapkričio 25 d. Vilniuje sudužo DHL krovininis lėktuvas „Boeing 737–400“. Artėdamas prie oro uosto, lėktuvas rėžėsi į žemę netoli gyvenamojo namo Liepkalnyje. Vienas įgulos narių žuvo, trys buvo sužeisti, žmonių ant žemės sužeista nebuvo³.

Nukritęs lėktuvas Lietuvoje sukrėtė visuomenę ir žiniasklaidą – tai buvo viena iš retų aviacijos katastrofų šalyje, todėl sukėlė didelį rezonansą. Atsižvelgiant į bendrą geopolitinę įtampą, internete netruko pasklisti teorijų apie galimus išorinius trikdžius⁴. Ekspertai žiniasklaidai patvirtino, kad įvykis nebuvo tyčinis, o sukeltas piloto klaidos⁵. Ir nors šis incidentas į kultūrinę atmintį neįsirėžė kaip išskirtinai keistas įvykis, bet atkreipia dėmesį į tai, kad pasaulyje rezonuojančios katastrofos gali nutikti ir visai šalia.

Trys įvykiai, susiję su lėktuvais „Boeing 737 MAX“, iškėlė rimtų klausimų dėl gamybos procesų kokybės. Tai sukėlė dar vieną viešųjų ryšių skandalą, susijusį su pranešėjais. Lietuvos spaudoje dažnai aptinkamas terminas informatorius⁶, nors teisingiau būtų įvardyti informantais ar pranešėjais⁷. Šie terminai panašūs, bet gali turėti nedidelių teisinių skirtumų. Informatorius – bendresnis terminas, reiškiantis bet kurį asmenį, perduodantį svarbią informaciją, dažnai institucijoms, žiniasklaidai ar visuomenei.

3 „Lėktuvo katastrofa Vilniuje: žuvo Ispanijos pilietis, trys sužeisti, vienas jų – lietuvis“, *LRT.lt*, 2024 11 25, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2422029/lektuvo-katastrofa-vilniuje-zuvo-ispnijos-pilietis-trys-suzeisti-vienas-ju-lietuvis>.

4 „Nukritus lėktuvui neatmetama ir išpuolio versija“, *LRT.lt*, 2024 11 25, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2422137/nukritus-lektuvui-neatmetama-ir-ispulio-versija-imo-ne-su-tokia-gresme-buvo-susidurusi>.

5 „Žiniasklaida: pagrindinė DHL lėktuvo katastrofos Vilniuje versija – piloto klaida“, *LRT.lt*, 2025 01 29, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2472471/ziniasklaida-pagrindine-dhl-lektuvo-katastrofos-vilniuje-versija-piloto-klaida>.

6 „Rastas negyvas „Boeing“ informatorius“, *LRT.lt*, 2024 03 12, <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2220513/rastas-negyvas-boeing-informatorius>.

7 „Pranešėjui aktualūs teisės aktai“, Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, 2022 06 06, <https://www.prokuraturos.lt/lt/aktualu-pranesejams/pranesejui-aktualus-teises-aktai/7086>.

Informantas – tai specifinis terminas, dažniausiai vartojamas teisėsaugos kontekste, kai asmuo slapta bendradarbiauja su policija ar specialiosiomis tarnybomis, teikdamas informaciją apie nusikaltėlius arba jų veiklą⁸. Pranešėjas – tai žmogus, viešai ar anonimiškai atskleidžiantis informaciją apie pažeidimus institucijų ar kompanijų viduje, siekiant teisingumo, ir yra tiksliausias angliško žodžio *whistleblower* atitikmuo.

Pranešėjas Johnas Barnettas, buvęs „Boeing“ kokybės kontrolės inžinierius, ilgą laiką viešai kritikavo kompanijos gamybos procesus, atskleisdamas rimtus saugumo pažeidimus, ypač susijusius su lėktuvų detalių kokybe⁹. Teismo procese, kurio metu buvo viešinami faktai apie neatsakingai vykdomą lėktuvų surinkimą, parodymus turėjo duoti ir pats Barnettas. 2024 m. kompanijos teisininkams paprašius teismo procesą pratęsti viena diena, kitą dieną liudininkas buvo rastas negyvas su šautine žaizda viešbučio stovėjimo aikštelėje¹⁰. Nors Barnetto artimieji pripažįsta jo mirtį kaip savižudybę, jie vis tiek kaltina kompaniją „Boeing“ netiesiogiai prisidėjus prie tragedijos. Šeima teigia, kad po to, kai Barnettas prabilo apie saugumo pažeidimus, darbo vietoje pradėjo jausti psichologinį spaudimą ir marginalizavimą¹¹. Tai, artimųjų manymu, stipriai paveikė jo sveikatą ir galiausiai prisidėjo prie mirtino sprendimo.

Tai ne pirmas su kompanija „Boeing“ susijęs pranešėjas, miręs keistomis aplinkybėmis. Toks likimas ištiko kokybės inspektorių Joshuą Deaną, kuris liudijo apie saugumo trūkumus lėktuvų „737 MAX“ fiuzeliažuose. Jis staiga susirgo reta ir ūmia bakterine infekcija ir po kelių savaičių ligoninėje mirė¹². Abu pranešėjai mirė tuo metu, kai JAV Kongrese vyko posėdžiai dėl „Boeing“ saugumo protokolų pažeidimų. Tai dar labiau atkreipė visuomenės dėmesį ir sustiprino nepasitikėjimą korporacija – teisininkai pranešė apie daugiau nei dešimtį pranešėjų, kurie planuoja pranešti apie pažeidimus

8 “Exploring the blurred line between whistleblowers and informants,” *Corporate Crime Observatory*, 2023 08 01, <https://www.corporatecrime.co.uk/post/whistleblowers-vs-informants>.

9 „Rastas negyvas „Boeing“ informatorius“, *LRT.lt*, 2024 03 12.

10 “Former Boeing whistleblower John Barnett found dead,” *CNN Business*, 2024 03 14, <https://edition.cnn.com/2024/03/12/business/former-boeing-whistleblower-dies>.

11 Patrick Malone, “Boeing blamed for whistleblower’s death in new lawsuit,” *The Seattle Times*, 2024 03 19, <https://www.seattletimes.com/seattle-news/times-watchdog/boeing-blamed-for-whistleblowers-death-in-new-lawsuit/>.

12 „Rastas negyvas dar vienas „Boeing“ informatorius“, *LRT.lt*, 2024 05 06, <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2266153/rastas-negyvas-dar-vienas-boeing-informatorius>.

kompanijos veikloje¹³. Ir nors sąmokslų teorijos apie tyčinius susidorojimus neturi patikimų įrodymų, jos vilioja žmones, ieškančius alternatyvių įvykių paaiškinimų internete, kur susiformavo konspiraciniai naratyvai apie galimą piktavališką veiklą.

„Boeing“ nušvietimas žiniasklaidoje nepatenkina smalsumo

Mokslo populiarinimo žurnale *WIRED* publikuotas straipsnis „Nauja dešiniųjų sąmokslų teorija tvirtina, kad „Boeing“ avarijos vyksta tyčia“¹⁴, kuriame teigiama, kad pastarųjų metų įvykiai, susiję su kompanija „Boeing“, skatina dešiniąsias ir, suprantama, pavojingas konspiracijos teorijas. Straipsnyje aprašomi baugūs lėktuvų „Boeing“ incidentai – skrydžio metu atsilapojusios durys arba dingstanti lėktuvo kontrolė, nutekėjęs hidraulinis skystis. Šie įvykiai sukėlė didelį susirūpinimą dėl lėktuvų saugumo ir atvėrė erdvę spekuliacijoms apie galimą sąmoningą žalos sukėlimą. Straipsnis nurodo du politinius komentatorius – Glenną Becką ir Jamesą Lindsay. Jie teigia, kad įmonės politika, susijusi su DEI (angl. *Diversity, Equality, Inclusion*, liet. įvairovės, lygybės ir įtraukties) principais, lemia nepakankamai kvalifikuotų darbuotojų atranką, o ESG (angl. *Environment, Social, Governance*, liet. aplinkos, socialinės atsakomybės ir valdymo) politika – sąmoningą gamybos standartų mažinimą siekiant padidinti akcininkų ir vadovų išmokas, nepaisant saugumo reikalavimų. Straipsnis patikina skaitytoją, kad tokioms išvadoms daryti nėra jokių įrodymų, tokiomis spekuliacijomis tikėti nėra pagrindo, ir teisingai pastebi, kad politiniai komentatoriai naudojami skandalais savo populiarumui didinti.

Išsivardijantis kaip nepriklausomas kultūrinės kritikos žurnalas *IM-1776* straipsnyje „Nekontroliuojamas „Boeing“ nusileidimas“ pateikia kitokią, beveik priešingą žurnalui *WIRED*, įvykių interpretaciją. Kadaise buvusi pažangiausios pramonės lyderė pastaruoju metu patiria gilų nuosmukį, kuris yra platesnės kultūrinės krizės simptomas¹⁵. 1997 m. nutiko

13 Shawn Tully, “Exclusive: Boeing whistleblower deaths are prompting ‘more than 10’ new witnesses to come forward, says attorney,” *Fortune*, 2024 05 09, <https://fortune.com/2024/05/09/more-boeing-whistleblowers-emerge-law-firm/>.

14 David Gilbert, “New Far-Right Conspiracy Claims Boeing’s Accidents Are Intentional,” *WIRED*, 2024 03 15, <https://www.wired.com/story/boeing-accidents-far-right-dei-conspiracy/>.

15 Charles Wing-Uexkull, “Boeing’s Uncontrolled Descent,” *IM-1776*, 2024 03 18, <https://im1776.com/2024/03/18/boeing-decline/>.

1. Adomas Žudys, Konspiracinis „Boeing“, 2025, skaitmeninis koliažas, LATGA, Vilnius 2026

Adomas Žudys, Conspiratorial Boeing, 2025, digital collage, LATGA, Vilnius 2026

svarbus įvykis – kompanija „Boeing“ susijungė su kita aviacijos kompanija „McDonnell Douglas“. Ši operacija stipriai pakeitė „Boeing“ darbo kultūrą: inovacijomis garsėjanti kompanija pradėjo daugiau dėmesio skirti ne lėktuvų inžinerijai, bet sąnaudoms mažinti ir finansiniams rezultatams siekti. Šis kultūrinis poslinkis, pridengiamas DEI ir ESG politika, lėmė sumažėjusį dėmesį techninei kokybei ir saugumui, o tai turėjo ilgalaikį poveikį įmonės veiklai ir reputacijai. Nuolat kylančios saugumo problemos, gamybos klaidos ir netinkamai įgyvendintos strategijos ne tik sumažino „Boeing“ patikimumą, bet ir pablogino įmonės reputaciją bei konkurencingumą tarptautinėje rinkoje. Straipsnyje pabrėžiama, kad šie nuosmukio požymiai nėra atsitiktiniai – jie atspindi galias struktūrines problemas, kurios kyla dėl vadovybės sprendimų ir kultūrinių pokyčių „Boeing“ viduje.

Abu minėti straipsniai atspindi skirtingus požiūrius į DEI bei ESG politikas ir skirtingas ideologines perspektyvas. Straipsnis žurnale *WIRED* atliepia liberalios žiniasklaidos požiūrį, kad tokių temų kaip DEI ir ESG aktualizavimas yra viena iš populistų ir marginalų naudojamų komunikacijos strategijų. Tuo tarpu žurnalo *IM-1776* straipsnyje remiamasi konservatyvia perspektyva ir teigiama, kad DEI ir ESG temos iliustruoja gilesnes struktūrines problemas, su kuriomis susiduria kompanija. Nors abiejose publikacijose pripažįstama, kad „Boeing“ susiduria su rimtais struktūriniais iššūkiais, skirtingos leidinių politinės pažiūros lemia jų ribotumą tyrinėjant kultūrinius reiškinius. Kompanija „Boeing“ tampa objektu, į kurį projektuojami lūkesčiai, o žurnalistika įsitraukia į *kultūrinius karus* ir praranda neutralumą. Smalsiam skaitytojui, kuris nori suprasti katastrofų priežastis, toks požiūris gali pasirodyti banalus ir nuobodus.

Mokslą, sekuliarumą ir kritinį požiūrį propaguojančio instituto „Center for Inquiry“ paskelbtame straipsnyje „Boeing“ pripažįsta konspiraciją; konspiracijų teoretikai nekreipia dėmesio“ pateikiama kritika sąmokslų teorijų šalininkams¹⁶. Autorius pabrėžia sąmokslų teoretikų tendenciją ignoruoti realius, dokumentuotus sąmokslus, tokius kaip „Boeing“ kaltės

16 Benjamin Radford, „Boeing admits to conspiracy; conspiracists don't care,” *Center for Inquiry*, 2024 06 10, <https://centerforinquiry.org/blog/boeing-admits-to-conspiracy-conspiracists-dont-care/>.

Institucija „Center for Inquiry“ pristato save kaip įkvėptą tokių didžiųjų mąstytojų kaip Carlas Saganas, Isaacas Asimovas, Jamesas Randis, Paulas Kurtzas ir Richardas Dawkinsas, CFI visame pasaulyje propaguoja mokslą, sekuliarizmą bei kritinį mąstymą ir gina visuomenę nuo religinės ideologijos ir pseudomokslo.

pripažinimas dėl lėktuvų „737 MAX“ katastrofų, bet domėtis keistais pasakojimais. Toks požiūris motyvuotas ne racionalumu, o emociniais, išankstiniais įsitikinimais. Tokiu būdu straipsnyje implikuojama, kad konspiraciniai diskursai nėra apie tiesą ar melą, o apie troškimą tikėti. Autorius ironiškai mini tokius vaizdinius kaip *chemtreilai*, *slaptos organizacijos* ar *ateiviai* ir tokiu būdu tendencingai supaprastina diskursą *ad absurdum*. Tai apriboja konspiracinio mąstymo spektrą marginalizuojant net ir pagrįstą sisteminę kritiką. Toks retorinis sprendimas neleidžia analizuoti giluminių priežasčių, dėl kurių visuomenėje formuojasi nepasitikėjimas institucijomis. Taigi sustiprinamas binarinis skirstymas tarp racionalių individų ir paklydėlių bei netikėlių, o tai apriboja galimybę konstruktyviai tirti sąmokslų teorijų socialines ir politines pasekmes.

Galima išskirti du pavyzdžius, kaip žiniasklaidos priemonės nepateisina savo, kaip patikimo informacijos šaltinio, lūkesčio: jos ne tik nesugeba atsakyti į gilesnius klausimus, bet ir nepatenkina elementaraus žmonių smalsumo. Anksčiau minėtame *WIRED* straipsnyje apie pavojingas dešiniųjų konspiracijos teorijas ir smulkius incidentus neužsimenama apie tuo metu jau žinomus du sudužusius lėktuvus. Galima numanyti, kad autoriui svarbiau diskredituoti politinius oponentus, o ne paviešinti informaciją. Kitas šio žurnalo straipsnis – ilgas ir išsamus tekstas apie „Boeing“ darbuotojo, nusprendusio tapti pranešėju, istoriją. Straipsnyje aprašomas buvęs kompanijos aukšto rango vadovas Edas Piersonas, kuris ryžtasi kalbėti apie saugumo pažeidimus lėktuvų gamybos procese¹⁷. Sukuriamas gražus pranešėjo portretas, išryškinantis jo žmogiškumą ir pasiaukojimą: Piersonas jaučia empatiją aukų šeimoms, yra draskomas vidinio konflikto tarp lojalumo įmonei ir atsakomybės visuomenei. Tačiau straipsnyje galima įžvelgti trūkumą: anksčiau minėtas kompanijos „Boeing“ pranešėjas Barnettas, kurio likimas daug įdomesnis, aprašytas prabėgomis ir tik vienu sakiniu. Tai, kad svarbūs faktai ir keisti sutapimai nėra minimi, yra viena iš priežasčių, kodėl žiniasklaida praranda savo patikimumą ir įtikinamumą smalsios, skeptiškos ir įtarios visuomenės dalies akyse. Nepatenkintas smalsumas kreipia dėmesį kitur – ten, kur informacija pateikiama dramatiškai, paslaptiškai, intriguojančiai ar smagiai. Taip atsiveria erdvė alternatyvioms interpretacijoms,

17 Lauren Smiley, „The Worst 7 Years in Boeing's History — and the Man Who Won't Stop Fighting for Answers,” *WIRED*, 2025 03 11, <https://www.wired.com/story/boeing-whistleblower-737-max/>.

kurios, nors ir abejotinos, bet tiksliau atliepia publikos emocinį pasaulio pažinimo poreikį.

CNN publikuotas valandos trukmės pokalbis su komiku Timu Dilonu pavadinimu „Ar manai esantis naujojo isteblišmento dalis?“ puikiai iliustruoja žiniasklaidos kraštovaizdžio pokytį. Ilgo pokalbio metu komikas kantriai ir išsamiai aiškina, kodėl klausytojams visokie nepatikimi šaltiniai gali atrodyti patrauklesni negu tradicinė žiniasklaida¹⁸. Jo pateikiamos priežastys – tradicinė žiniasklaida praranda populiarumą dėl savo nuobodumo, moralizuojančio tono ir autentiškumo stokos. Auditorija ieško nuoširdumo, spontaniškumo ir kritinio požiūrio, kurio dažnai pasigenda tradicinėje ir populiariojoje žiniasklaidoje. Dėl to vis daugiau žmonių atsigręžia į alternatyvius informacijos šaltinius, tokius kaip tinklalaidės¹⁹. Pokalbis įdomus ir paradoksalus tuo, kad pripažintas ir autoritetingas žiniasklaidos šaltinis kreipiasi į nepatikimą ir juokingą personažą tam, kad juos apšviestų ir išaiškintų, kodėl publika nebesidomi patikimais žiniasklaidos šaltiniais.

Konspiracijos, filosofija, menas

Tiksliai apibrėžti, kas yra konspiracijos (sąmokslų) teorijos, nelengva, nes jos siekia tyrinėti tai, kas paslaptinga. Pasak Leonido Donskio, slapstis – tai privataus gyvenimo dalis, nepasiekiamą, bet turinti galią paveikti viešąją erdvę²⁰. Slaptis išskiria svarbius žmones iš nereikšmingų: pastarųjų paslaptys niekam nerūpi, o svarbių – gali nulemti politinius procesus arba tapti gandų šaltiniu ir turėti rimtų pasekmių reputacijai, politinei padėčiai ar santykiams. Donskis taip pat pateikia savitą konspiracinės psichologijos aiškinimą. Jo teigimu, sąmokslų teorijos dažnai kyla ne tik iš politinių manipuliacijų, bet ir iš žmogaus baimės būti niekam neįdomus. Tai – reakcija į šiuolaikinį pasaulį, kuriame dominuoja abejingumas ir nuasmeninti

18 “Tim Dillon: Are you part of the new establishment?” kanalas *CNN YouTube*, 2025 05 19, <https://www.youtube.com/watch?v=-OwDAXrAL0>.

19 Timas Dillonas taip pat yra dažnas tinklalaidės *Joe Rogan Experience* dalyvis. Ši tinklalaidė yra aktyvi konspiracijos teorijų sklaidos šaltinis, suteikianti platformą tokiems konspiracijų teoretikams kaip Davidas Ickas, Alexas Jonesas, Eddie Bravo, Dr. Stevenas Greeras, Tomas O’Neillas, Grahamas Hancockas, Randallas Carlsonas, Johnas Anthony Westas ir panašiams. Jie gali būti prilyginami pavojingas politines pažiūras skleidžiantiems konspiracijų teoretikams, kurie minimi pirmame *WIRED* straipsnyje – Glennui Beckui ir Jamesui Lindsay.

20 Leonidas Donskis, “Preface,” in E. Olli ir L. Donskis, *Secrets and Conspiracies* (Leiden, Boston: Brill, 2022).

socialiniai ryšiai. Todėl sąmokslų teorijos yra ne tik politiniai naratyvai, bet ir būdas dorotis su modernaus pasaulio abejingumu žmogui.

Fredericas Jamesonas yra pareiškęs, kad konspiravimas yra varguolio kognityvinis žemėlapiavimas²¹. Tokios teorijos yra supaprastinta ir iškreipta, bet racionali reakcija į pasaulio nesuvokiamumą. Jos kyla iš proto poreikio orientuotis, kai visuomeninė ir technologinė tvarka tampa nesuprantama. Žmonės tiki beprotiškais dalykais ne todėl, kad išprotėjo, o todėl, kad bando suprasti beprotišką pasaulį²². Pasak Jamesono, konspiracinis mąstymas yra istorinės ir socialinės vaizduotės paralyžiaus simptomas – kai kolektyvinė prasmės sistema neveikia. Todėl tokios teorijos yra racionali, net jei jų turinys klaidingas: jos išreiškia proto pastangą rasti tvarką chaose, siekiant totaliai aprėpti pasaulio tvarką. Jamesonas siūlo tokį alternatyvų racionalumą suprasti istoriniu būdu – net melagingose teorijose gali slypėti tiesa apie savo laikmečio sąmonės būklę.

Latouras siūlo atsisakyti modernybės įsteigto griežto skirtumo tarp gamtos ir visuomenės ir vietoj to matyti pasaulį kaip sudėtingą tarpusavio ryšių tinklą, kuriame tiek žmonės, tiek technologijos veikia kaip lygiaverčiai hibridai²³. Sąmokslų teorijas irgi galima laikyti tokiais hibridais. Jos susidaro iš sąsajų tarp ekspertų, pranešėjų, keistų sutapimų, skandalų ir katastrofų. Tokių painių darinių modernūs metodai negali išnarplioti, nes jie paveikia subjektyvias žmonių emocijas ir tikėjimus. Kompaniją „Boeing“ galima susieti ir su Latouro *juodosios dėžės* koncepcija²⁴. Kai sudėtingi mokslo atradimai ar technologiniai sprendimai ilgainiui tampa visuotinai priimti ir laikomi savaime suprantamais, jie tarsi uždaromi į *juodąją dėžę*. Tai yra konceptualiai supaprastinti objektai – mes pasitikime jų sudėtinga vidine struktūra ir nebesidomime, kaip jie iš tikrųjų veikia. Tačiau kai ši sistema sutrinka, pavyzdžiui, įvyksta aviakatastrofa ar iškyla skandalas, smalsuoliai pradeda kelti klausimus ir bando atverti juodąją dėžę. Pro pravertą plyši ima skverbtis įvairūs veikėjai: pranešėjai, inžinieriai, tinklalaidžių kūrėjai, mėninkai, lėktuvai, algoritmai ar stebėtojų emocijos. Jie aktyviai formuoja

21 Fredric Jameson, „Cognitive Mapping,” in *Marxism and the Interpretation of Culture*, ed. C. Nelson and L. Grossberg (University of Illinois Press, 1990).

22 Frank Ruda, „Always Jamesonize!” *e-flux*, 2024, <https://www.e-flux.com/notes/633672/always-jamesonize>.

23 Bruno Latour, *We Have Never Been Modern* (Harvard University Press, 1993), 1.

24 Bruno Latour, *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies* (Harvard University Press, 1999), 304

ir mezga asociacijomis grįstus tinklus²⁵. Tokiu būdu, kaip teigtų Latouras, trikdžio akimirka ima irti modernybės iliuzija apie aiškias ribas tarp kultūros ir pasaulio, tarp gamtos ir visuomenės, tarp mokslo ir politikos. Taip aktyvuotas smalsumas išprovokuoja sąmokslo teorijų bangą – klampus ir viliojančius pasakojimus, kurie pradeda regėti naratyvus ne tik apie „Boeing“, bet ir platesnes technologijos, valdžios ir žinojimo sąveikas. Sąmokslo teorijos šiame tinkle atlieka ypatingą funkciją: jos ne tik siūlo alternatyvias įvykių interpretacijas, bet ir destabilizuoja įprastas paaiškinimo formas. Jos yra savotiškos sekimo ir žemėlapiavimo priemonės, kurios žymi, kur tinkle kaupiasi įtampa, kur atsiranda epistemologinės spragos arba užsimezga nepaaiškinti ryšiai.

Harmanas teigia, kad objektas – tai ne tik fizinis daiktas, bet ir idėja ar pasakojimas, turintis savo esmę, kuri yra nepasiekiamo nei mokslui, nei filosofijai. Mes galime suvokti objektus tik per jų keliamus reiškinius ir jų santykius su kitais objektais. Tačiau menas gali simuliuoti tikrovės patyrimą sukeldamas estetinį rezonansą, leidžiantį pajusti objekto *tikrumą* be tiesioginio pažinimo²⁶. Sąmokslo teorijos šiame kontekste gali būti suvokiamos kaip metaforos, kurios asociatyviai ir intuityviai aiškina realybę ir suponuoja gilesnį, paslėptą tikrovės sluoksnį, kurio neįmanoma tiesiogiai patirti. Jos taip pat gali sutrikdyti ir parodyti kitokią, nematytą, įvykių interpretaciją. Taip sukuriami tai, ką Harmanas vadina žavesio ar viliojimo (angl. *allure*) efektą, kai objekto reiškinys netikėtai pasikeičia ar praranda aiškų ryšį su savo esme²⁷. Sąmokslo teorijos vilioja, nes žada kažką daugiau nei įprastas pasakojimas – naują, netikėtą ir beveik neįtikėtiną perspektyvą.

Vienas iš reikšmingiausių pastarojo meto įvykių, plačiai nušviesintas žiniasklaidos ir sukėlęs sąmokslo teorijų bangą, buvo 2001 m. rugsėjo 11-osios įvykiai, kai į Pasaulio prekybos bokštus Niujorke įsirežė du lėktuvai „Boeing“. Šokiruojantis įvykis buvo tiesiogiai transliuojamas visame pasaulyje. Menininkai yra jautrūs kultūrinio lauko pokyčiams, kurie sklinda per šiuolaikines medijas, ir juos nesunkiai gali suvilioti sąmokslo teorijos.

25 Bruno Latour, „On Actor-Network Theory: A Few Clarifications Plus More Than a Few Complications,” *Soziale Welt* 47 (4), 1996, <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/P-67%20ACTOR-NETWORK.pdf>.

26 Graham Harman, *Art and Objects* (Polity Press, 2019), 12.

27 Graham Harman, *Guerrilla Metaphysics: Phenomenology and the Carpentry of Things* (Open Court, 2005), 141.

Tai puikiai iliustruoja dviejų kūrėjų pavyzdžiai: Richardas D. Jamesas, žinomas kaip Aphexas Twinas, interviu 2014 metais išreiškė nuomonę, kad tie, kurie tiki oficialia 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių versija, yra *visiškai lengvatiškai*²⁸. Jis teigė, kad dauguma žmonių nesuvokia, kaip yra programuojami ir kontroliuojami nuo gimimo, ir kad yra sunku atsispirti valstybės bei žiniasklaidos manipuliavimui.

Režisierius Davidas Lynchas taip pat yra išreiškęs abejonių dėl oficialios rugsėjo 11 d. įvykių versijos. 2006 m. interviu Nyderlandų televizijai VPRO metu jis nepateikė konkrečių spekuliacijų, teorijų ar kaltinimų, o pabrėžė norą suprasti tiesą ir skatino atvirą diskusiją šia tema, teigdamas, kad šis įvykis kelia „labai daug klausimų“²⁹. 2007 m. interviu su vienu žymiausių konspiracijų teoretiku Alexu Jonesu jis teigė, kad yra daug neatsakytų klausimų ir neatitikimų oficialioje ataskaitoje³⁰. Manoma, jog režisierius paslaptį užkodavo savo požiūrį į per atakas sugriuvusį trečiąjį Pasaulio prekybos centro pastatą (WTC7) serialo *Tvin Pyksas* (angl. *Twin Peaks*) trečiajame sezone, pasirodžiusiame 2017 metais³¹. Lyncho pavyzdys parodo, kaip menininkas semiasi įkvėpimo iš sąmokslų teorijų naratyvų ir perkuria juos į simbolinius pasakojimus, kurie nepateikia atsakymų, o išlaiko paslaptį kultūrinėje vaizduotėje.

Švilpikai pilkose zonose

Norėčiau aprašytus liudininkus, pranešėjus ir menininkus apjungti vienu nauju zoologiniu terminu – švilpikas³². Šis terminas, jungiantis kultūrinę ir teisinę sferą, įvedamas ir todėl, kad toliau tekste aprašomus du asmenis negalima vienareikšmiškai priskirti prie pranešėjų, žurnalistų ar menininkų kategorijų. Tekste minėti pranešėjai Barnettas ir Deanas yra vadovėliniai angliško termino *whistleblower* (pažodžiui – švilpuko pūtėjas)

28 “Aphex Twin: ‘If you believe the official 9/11 story, you are absolutely gullible,’” *The Guardian*, 2014 11 04, <https://www.theguardian.com/music/2014/nov/04/aphex-twin-if-you-believe-the-official-911-story-you-are-absolutely-gullible>.

29 “David Lynch Questions 9/11 on Dutch TV,” kanalas *DocumentaryArchive YouTube*, 2014 07 29, <https://youtu.be/SDT6URLj--0?si=TWiAfCcSkRb42Ye8>.

30 Alex Jones interviews David Lynch,” kanalas *New Wave Films YouTube*, 2007 12 19, <https://www.youtube.com/watch?v=B0Kx52Nkeec>

31 “What Dougie is trying to tell you — The 9/11 conspiracy within Twin Peaks,” *Library City*, 2019 02 19, <https://library-city.com/2019/02/12/what-dougie-is-trying-to-tell-you/>.

32 Bendrinėje kalboje šis žodis reiškia baikščiai atrodantį ir šaižų garsą leidžiantį graužiką (angl. *groundhog*, lot. *marmot*).

atitikmenys. Šis terminas kilo iš pareigūnų apibūdinimo, kurie švilpuku įspėdavo visuomenę arba kolegas apie pavojų ar nusikaltimą. Kriminaliniame ir viešumo vengiančiame kontekste tokie pranešėjai ir informatoriai nemandagiai įvardijami *žiurkėmis* (angl. *rat*)³³. Minėti menininkai Twinas ir Lynchas neatitinka *whistleblower* termino reikšmės, nes neturėjo konfidencialios informacijos, todėl negalėtų būti vadinami žiurkėmis. Bet toliau pristatomi personažai – Westley ir Pynchonas – yra ir pranešėjai, ir menininkai, todėl galėtų būti įvardijami švilpikais.

„Boeing“ darbuotojas Westley tarp sąmokslų teoretikų yra garsus tuo, kad 2022 m. įkėlė anksčiau viešai nepublikuotą vaizdo įrašą, kuriame matomi bokštai dvyniai 2001 m. rugsėjo vienuoliktąją. Jame labai aiškiai užfiksuotas lėktuvo „Boeing“, įsirežiančio į pietinį bokštą, vaizdas³⁴. Įrašas buvo viešai paskelbtas platformoje „Youtube“ 2022 m. vasario 24 d.³⁵ Be šių keistų sutapimų, Westley didžiąją savo karjeros dalį praleido oro pajėgose, galiausiai tapęs vyriausiuoju kompanijos „Boeing“ inžinieriumi, dirbo su aukšto slaptumo projektais, tokiais kaip bepilotis lėktuvas „Horned Owl“³⁶ (liet. *didysis raguotasis apuokas*) ar požeminis radaras, išbandytas karo Irake metu³⁷. Tokia informacija masina sąmokslų teoretikus, kurie kuria vaizdo įrašus-kompilacijas, perkrautas vaizdine medžiaga, norėdami įtraukti į konspiracinę *triušio urvą* kitus internautus.

Puikus tokios *konspiracinės estetikos* pavyzdys yra anoniminio personažo Jinxo videodarbas *Found Footage* (liet. *Rasta vaizdo medžiaga*)³⁸. Jame daugiausia vaizduojamas Westley rugsėjo vienuoliktosios vaizdo įrašas, taip pat keli kiti įrašai iš jo kanalo „Youtube“. Kūrinys pasižymi greitu montažu ir intensyvia estetika. Susilieiantys archyviniai kadrai, popkultūros nuotrupos ir okultiniai simboliai sukuria psichologinės operacijos įspūdį.

33 Enciklopedijose galima aptikti ir kitus nemandagius terminus, vartojamus informatoriams ir pranešėjams apibūdinti, tokius kaip skundikas (angl. *snitch*) arba kanarėlė (angl. *canary*).

34 username_three, „Kevin Westley's 9–11 Video,” *Reddit*, 2023, <https://www.reddit.com/r/TrueAnon/s/1Z8u4nCv7E>.

35 Kevin Westley, „9–11 Kevin's Video with raw audio (includes swearing),” Kevin Westley, kanalas *YouTube*, 2022 02 24, <https://www.youtube.com/watch?v=o6t31R4tI10>.

36 „Kevin Westley profile,” *LinkedIn*, n.d., <https://www.linkedin.com/in/kevinwestley>.

37 Hien Q Vu, „Engineer takes flight testing to fight, wins award,” *Edwards Air Force Base News*, 2006 12 13, <https://www.edwards.af.mil/News/Article/396532/engineer-takes-flight-testing-to-fight-wins-award/>.

38 urbanfirestrike, „Found Footage,” *Reddit*, 2022, https://www.reddit.com/r/JinxEdits/comments/yfky1c/found_footage/.

Stilistika primena paranojinės sąmonės srautą, kuriame realūs įvykiai maišomi su ezoteriniais, internetiniais ir memetiniais vaizdiniais, siekiant įteigti, kad *kažkas čia ne taip*. Tokiu būdu konspiracinis turinys tampa ne tiek naratyvu, kiek vaizduotės atmosfera. Kevino Westley 9/11 vaizdo įrašas įkomponuotas Jinxo stiliaus montažuose tampa ne dokumentu, o simboliiniu artefaktu – čia svarbus ne tiesos atradimas, o jutiminė patirtis. Manau, kad tokios naujos vizualinės raiškos formos atliepia šiuolaikinį pasaulėvaizdį – fragmentuotą, spartų, gausų ir klaidinantį.

Thomas Ruggles Pynchonas, gimęs 1937 m. Long Ailande, JAV, yra vienas iš postmodernistinės literatūros atstovų, savo kūryboje nagrinėjo technologinio determinizmo, korporacinės valdžios ir paranojos temas. Tarnavęs JAV kariniame jūrų laivyne ir baigęs Cornellio universitetą Niu Jorke, karjeros pradžioje dirbo kompanijoje „Boeing“. Ten rašė techninius straipsnius vidiniam įmonės leidiniui *Bomarc Service News*. BOMARC (angl. *Boeing Michigan Aeronautical Research Center*) buvo žemė–oras tipo raketų sistema, skirta numušti prieš bombonešius, ir buvo integruota į SAGE (angl. *Semi-Automatic Ground Environment*) – kompiuterizuotą oro gynybos sistemą, kuri koordinavo radarų, naikintuvų ir priešlėktuvinių raketų veiksmus. SAGE vienijo sistemas, apdorojama radarų duomenis ir perduodama komandinius signalus, leidžiančius automatiškai valdyti BOMARC raketų paleidimą³⁹. Šis laikotarpis sutapo su jo pirmojo romano rašymu ir turėjo įtakos jo vėlesniems kūriniais. Rašytojas žymus savo atsiskyrėlišku, nedalina interviu ir vengia viešumos. Norėdamas sleisti informaciją, jis turėjo gudriai užslaptinti savo žinias kultūriniais, moksliniais ir absurdo sluoksniais. Jo romanai atskleidžia, kaip modernios technologijos susipina su politinėmis, ekonominėmis ir net okultinėmis galiomis. Pastarojo laiko įvykių kontekste Pynchono kūrybą galima interpretuoti kaip sudėtingą pranašavimo ir informavimo veiklą.

Šis paslaptingas rašytojas yra žinomas dėl savo painių ir intriguojančių romanų, kurių iki šiol yra išleidęs devynis. V. (1963) buvo pirmasis Pynchono romanas, kuriame jis nagrinėjo istorijos chaotiškumą, slaptas organizacijas ir paranoją, *The Crying of Lot 49* (1966) (išverstas į lietuvių kalbą kaip *Skelbiamas numeris 49*) tęsė šias temas per suokalbių ir slaptų

39 Joshua Comyn, "V2 to Bomarc: Reading Gravity's Rainbow in Context," *Orbit: A Journal of American Literature* 2 (2) (2014).

komunikacijos sistemų tyrinėjimą. *Gravity's Rainbow* (1973) (liet. *Gravitacijos vaivorykštė*), parašytas po darbo su BOMARC raketų technine dokumentacija, tapo žymiausiu jo darbu, piešiančiu didingą viziją apie technologijos, karo ir istorijos sąsajas. Romano veiksmas vyksta paskutiniaisiais Antrojo pasaulinio karo metais, jame aktualios technologijų bei karo pasekmių temos. Pynchonas romane sukūrė nesuvokiamą, neperprantamą biurokratinę sistemą, kurioje veikia slaptos organizacijos, korporacijos ir kariuomenės struktūros. Šis enciklopediškas romanas – tai ambicingas planas atvaizduoti pasaulio paveikslą iš daugybės elementų: technologijų, entropijos, masinio naikinimo ginklų, skrydžių fizikos, informacijos ir tikimybių teorijų. Jame daug užuominų apie popmuziką ir televizinę kultūrą, tualetų ir kartuvių humoro pavyzdžių, spalvingų personažų, tokių kaip faustiškas raketų baterijos kapitonas Blicero, agentas Tyronas Slothropas ir jo intymus ryšys su ant Londono krentančiomis raketomis V2, pavloviškas psichologas Edwardas W. Pointsmanas ir net antientropinė (tai yra neperdeganti) lemputė „Byron“.

Romane apmąstoma šaltojo karo technologijų, ypač aviacijos inžinerijos ir pagrindinio romano veikėjo – raketos V2, įtaka visuomenei. Tikėtina, kad rašytojas rėmėsi tiesiogine patirtimi ir žiniomis, įgytomis dirbant korporacijoje „Boeing“. Interneto užkampiuose, kur plinta sąmokslų teorijos, teigiama, kad Pynchono romanas *Gravity's Rainbow* – geriausia knyga, piešianti sudėtingą ir painų, bet realistišką pokario pasaulėvaizdį⁴⁰. Ji buvo labai gerai įvertinta Pulitzerio grožinės literatūros premijos žiuri 1974 m., bet apdovanojimo komitetas prieštaravo pasiūlymui, argumentuodamas, kad knyga neįskaitoma ir nešvanki. Ir nors tais metais niekas negavo Pulitzerio prizo už grožinę literatūrą, vėliau knyga buvo įvertinta skaitytojų ir kritikų, teigusių, kad tai viena geriausių knygų nuo Jameso Joyce'o romano *Ulisas*⁴¹. Taigi galima teigti, kad šio švilpiko informacijos sklaidos būdas tapo sėkminga meninės išraiškos forma.

40 Tokius sentimentus išreiškia „X“ (anksčiau „Twitter“) paskyros @cuttlefish_btc, @corpseinnorbit, @Logo_Daedalus. Pastarieji turi savas tinklalaides ir aktyviai dalyvauja šiuolaikiniuose diskursuose, susijusiuose su sąmokslų teorijomis. Šie neformalūs ir privatūs šaltiniai negali būti laikomi patikimais, bet gali suteikti įdomių istorinių įvykių interpretacijų.

41 M. Keith Booker, *History is Hard to Decode: On 50 years of Thomas Pynchon's Gravity's Rainbow* (Los Angeles Review of Books, 2023 02 28), <https://lareviewofbooks.org/article/history-is-hard-to-decode-on-50-years-of-thomas-pynchons-gravitys-rainbow/>.

Jamesas Bridle'as knygoje *New Dark Age* (liet. *Naujas tamsos amžius*) apibūdina paradoksalią šiuolaikinės technologinės visuomenės būseną, kurioje informacijos perteklius ir pasitikėjimas technologijomis gilina nežinojimą ir sumaištį⁴². Kaip priešnuodį jis siūlo išmokti priimti neapibrėžtumą kaip natūralią mąstymo būseną. Tokia laikysena, pasak autoriaus, padeda išlaikyti kritinį mąstymą ir išvengti dogmatiškumo pasaulyje, kuriame technologijos formuoja mūsų suvokimą ir ateities viziją. Knygoje aprašoma *pilkoji zona* (terminas, kurį autorius pasiskolina iš šiuolaikinių islamo kovotojų)⁴³ – tai erdvė tarp karo ir taikos, tiesos ir melo, kurioje šiandien gyvename. Ji apibūdina pasaulį, persmelktą neįrodomų faktų ir įrodomų melų, klaidžiojančių viešojoje erdvėje kaip nepriklausomi agentai. Tai pasaulis, kuriame priešingybės – gamta ir technika, tikra ir netikra, mokslas ir mitas – susilieja⁴⁴. Ši pilkoji zona pasižymi *pinčoniška* (t. y. realybės suvokimo būdas, kai pasikliaunama ne racionalumu, o kultūriniais, simboliniais ir net mistiniais ryšiais) ar *linčiška* (t. y. sapniška, nelinijiška tikrovės tėkmė, kurioje sąmonė, nuojauta ir simboliai keičia tradicinę priežasties–pasekmės tvarką) logika. Ji verčia susitaikyti su prieštaringu pasauliu ir moko, kad gyvenimas tarp abejonių – tai naujas normalumas.

Išvada

Šiuolaikinė žiniasklaida, nagrinėdama „Boeing“ krizę, dažnai tampa ideologinių kovų lauku ir praranda savo pažintinį autoritetą – vietoj analizės ji siūlo moralizuojančius arba politizuotus naratyvus. Dėl to visuomenės smalsumą vis labiau patenkina konspiraciniai ir meniniai pasakojimai, kuriuose, pasitelkus vaizduotę ir estetiką, sugebama perteikti tą paslapties ir neapibrėžtumo pojūtį, kurio žurnalistika perteikti nebepajėgia. Menas šiame kontekste tampa alternatyvia žinojimo forma – jis ne atskleidžia faktus,

42 James Bridle, *New Dark Age* (Verso Books, 2018), 9. Šią sąvoką autorius pasiskolino iš H. P. Lovecraft'o novelės *The Call of Cthulhu* (liet. *Cthulhu šauksmas*), kurioje „tamsa“ kyla ne iš nežinojimo, o iš pačios pažinimo šviesos – kai mokslas ir technologijos atskleidžia žmogaus nežinojimo gelmes ir sukelia beprotybę.

43 Ibid., 212.

44 Pilkojoje zonoje lėktuvų paliekami pėdsakai ore gali būti ir *contrails* (reaktyviniai kondensacijos pėdsakai) ir *chemtrails* (sąmokslų teorijose minimų cheminių purškalo žymės) vienu metu. Kitaip tariant, autorius teigia, kad šiuolaikinėje tikrovėje šie reiškiniai egzistuoja kartu – ir kaip fizinis faktas, ir simbolinė ar konspiracinė prasmė. Toks mąstymas signalizuoja klaidės ir prasta interpretacija grįstą komplikotų reiškinių, tokių kaip globalinis atšilimas, suvokimą.

o leidžia išgyventi ir apmąstyti tikrovės klampumą, kuri galime intuityviai
nujausti per konspiracinius naratyvus.

Gauta — 2025 08 20

Literatūra

- Bridle, James. *New Dark Age*. Verso Books, 2018.
- Comyn, Joshua. "V2 to Bomarc: Reading Gravity's Rainbow in Context." *Orbit: A Journal of American Literature* 2 (2) (2014). <https://doi.org/10.16995/orb.387>.
- Donskis, Leonidas. "Preface." In Olli, E., and L. Donskis. *Secrets and Conspiracies*. Leiden; Boston: Brill, 2022.
- Harman, Graham. *Art and Objects*. Polity Press, 2019.
- Harman, Graham. *Guerrilla Metaphysics: Phenomenology and the Carpentry of Things*. Open Court, 2005.
- Jameson, Fredric. "Cognitive Mapping." In *Marxism and the Interpretation of Culture*, ed. C. Nelson, and L. Grossberg. University of Illinois Press, 1990.
- Latour, Bruno. "On Actor-Network Theory: A Few Clarifications Plus More Than a Few Complications." *Soziale Welt*, 47 (4) (1996). <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/P-67%20ACTOR-NETWORK.pdf>.
- Latour, Bruno. *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies*. Harvard University Press, 1999.
- Ruda, Frank. "Always Jamesonize!" *e-flux*, 2024. <https://www.e-flux.com/notes/633672/always-jamesonize>.

Summary

Conspiratorial *Boeing*

Adomas Žudys

Keywords: Boeing phenomenon, mass media, conspiracy theories, informants, whistleblowers.

The crises surrounding the aviation giant Boeing—such as plane crashes and the mysterious deaths of whistleblowers—open epistemological fractures that unsettle trust in institutional media narratives. Conspiracy theories emerge as a means to reestablish meaning within an information crisis in which traditional journalism loses authority and audiences turn to alternative explanations online. The article analyses various media representations of Boeing that often rely on superficial, moralising, or ideologically charged interpretations of events. As traditional journalism struggles to sustain public trust and attention, audiences increasingly gravitate toward new media forms that offer more authentic, emotionally engaging, and participatory storytelling. These speculative narratives, although often dismissed as irrational, fulfil a cognitive and affective need for coherence in a fragmented world.

The Boeing phenomenon is examined through the philosophical lenses of Graham Harman's theory of alluring objects, Bruno Latour's concept of the black box, and James Bridle's idea of the grey zone—each of which reveals how conspiracy thinking functions as both a symptom and a creative tool for engaging with the opaque entanglements of technology, power, and knowledge. Conspiracy theories are thus understood not only as delusions or misinformation but also as instruments of imagination that produce aesthetic and social resonance. The text further discusses artistic practices that employ conspiratorial narratives to critique institutionalised knowledge and propose alternative modes of witnessing and sense-making. Finally, Boeing engineer Kevin Westley and writer Thomas Pynchon are interpreted as poetic whistleblowers whose visual and literary works expose hidden relations between secrecy, technology, and media, prompting reflection on how meaning is constructed within the turbulence of contemporary information culture.